Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (första avdelningen)

den 28 juli 2016*

”Begäran om förhandsavgörande — Konsumentskydd — Direktiv 93/13/EEG — Oskäliga avtalsvillkor i konsumentavtal — Kreditavtal som innehåller ett oskäligt avtalsvillkor — Verkställighet av en skiljedom som meddelats med tillämpning av det avtalsvillkoret — En medlemsstats skadeståndsansvar för skada som har vållats enskilda genom sådana överträdelser av unionsrätten som kan tillskrivas en nationell domstol — Förutsättningarna för skadeståndsansvar — Huruvida det föreligger en tillräckligt klar överträdelse av unionsrätten”

I mål C-168/15,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Okresný súd Prešov (Distriktsdomstolen i Prešov, Slovakien) genom beslut av den 12 mars 2015, som inkom till domstolen den 14 april 2015, i målet

Milena Tomášová

mot

Slovenská republika – Ministerstvo spravodlivosti SR,

Pohotovosť s. r. o.,

ytterligare deltagare i rättegången:

Združenie na ochranu občana spotrebiteľa HOOS,

meddelar

DOMSTOLEN (första avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden R. Silva de Lapuerta (referent) samt domarna J.-C. Bonichot, C.G. Fernlund, S. Rodin och E. Regan,

generaladvokat: N. Wahl,

justitiesekreterare: A. Calot Escobar,

efter det skriftliga förfarandet,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

— Slovakiens regering, genom B. Ricziová, i egenskap av ombud,

* Rättegångsspråk: slovakiska.

— Tjeckiens regering, genom M. Smolek, J. Vláčil och S. Šindelková, samtliga i egenskap av ombud,

— Europeiska kommissionen, genom A. Tokár, D. Roussanov och M. Konstantinidis, samtliga i egenskap av ombud,

och efter att den 14 april 2016 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Begäran om förhandsavgörande avser förutsättningarna för att en medlemsstat ska vara skadeståndsansvarig för skada som har vållats enskilda genom sådana överträdelser av unionsrätten som kan tillskrivas en nationell domstol.

2 Begäran har framställts i ett mål mellan Milena Tomášová och Slovenská republika – Ministerstvo spravodlivosti SR (Republiken Slovakien – Republiken Slovakiens justitieministerium) (nedan kallad Republiken Slovakien) och Pohotovosť s. r. o. Målet rör verkställighet av en skiljedom genom vilken Milena Tomášová har förpliktats att erlägga penningbelopp till följd av ett konsumentkreditavtal.

Tillämpliga bestämmelser

3 I artikel 3 i rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäliga villkor i konsumentavtal (EGT L 95, 1993, s. 29; svensk specialutgåva, område 15, volym 12, s. 169) föreskrivs följande:

”1. Ett avtalsvillkor som inte har varit föremål för individuell förhandling skall anses vara oskäligt om det i strid med kravet på god sed medför en betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet till nackdel för konsumenten.

2. Det skall alltid anses att ett avtalsvillkor inte har varit föremål för individuell förhandling om det har utarbetats i förväg och konsumenten därför inte har haft möjlighet att påverka villkorets innehåll; detta gäller särskilt i samband med i förväg formulerade standardavtal.

Den omständigheten att vissa delar av ett villkor eller ett särskilt villkor har varit föremål för individuell förhandling utesluter inte att denna artikel tillämpas på resten av avtalet, om en samlad bedömning av avtalet leder till slutsatsen att det likväl rör sig om ett i förväg formulerat standardavtal.

Om en näringsidkare hävdar att ett standardvillkor har varit föremål för individuell förhandling, har han bevisbördan för sitt påstående.

3. Bilagan innehåller en vägledande, inte uttömmande lista på villkor som kan anses oskäliga.”

4 I artikel 6.1 i direktivet föreskrivs följande:

”Medlemsstaterna skall föreskriva att oskäliga villkor som används i avtal som en näringsidkare sluter med en konsument inte är, på sätt som närmare stadgas i deras nationella rätt, bindande för konsumenten och att avtalet skall förbli bindande för parterna på samma grunder, om det kan bestå utan de oskäliga villkoren.”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

5 Milena Tomášová är en pensionär vars enda inkomst utgörs av en pension på 347 euro. Under år 2007 ingick hon ett konsumentkreditavtal med Pohotovosť, som beviljade henne en kredit på 232 euro.

6 Konsumentkreditavtalet utgjordes av ett i förväg formulerat standardavtal som innehöll en skiljedomsklausul enligt vilken en skiljedomstol belägen mer än 400 kilometer från Milena Tomášovás hemort var exklusivt behörig att avgöra tvister avseende avtalet. Enligt avtalet utgick även en årlig dröjsmålsränta på 91,25 procent. I nämnda avtal angavs dessutom inte den tillämpliga effektiva räntan.

7 Eftersom Milena Tomášová inte hade återbetalat krediten i tid och inte kunde betala den upplupna dröjsmålsräntan beviljade Pohotovosť henne en ny kredit på 232,36 euro.

8 Genom skiljedomar meddelade av Stálý rozhodcovský súd (Permanenta skiljedomstolen, Slovakien) den 9 april respektive den 15 maj 2008 förpliktades Milena Tomášová att till följd av den uteblivna återbetalningen av de aktuella krediterna betala flera belopp till Pohotovosť, jämte dröjsmålsränta, samt ersätta Pohotovosťs rättegångskostnader.

9 Efter det att skiljedomarna vunnit laga kraft och blivit verkställbara ansökte Pohotovosť den 13 respektive den 27 oktober 2008 om verkställighet av dem vid Okresný súd Prešov (Distriktsdomstolen i Prešov, Slovakien), som meddelade beslut om att de skulle verkställas den 15 respektive den 16 december 2008.

10 Enligt beslutet om hänskjutande pågick de aktuella utsökningsförfarandena fortfarande den dag då förevarande begäran om förhandsavgörande framställdes.

11 Den 9 juli 2010 väckte Milena Tomášová talan mot Republiken Slovakien och yrkade att det skulle förpliktas att betala 2 000 euro i ersättning för den skada som hon ansåg sig ha lidit till följd av att Okresný súd Prešov (Distriktsdomstolen i Prešov, Slovakien) gjort sig skyldig till en överträdelse av unionsrätten. Som motivering angavs att nämnda domstol inom ramen för ovannämnda förfaranden hade beviljat ansökningar om verkställighet av beslut som meddelats med stöd av en oskälig skiljedomsklausul i syfte att driva in fastställda fordringar genom att tillämpa ett oskäligt avtalsvillkor.

12 Genom dom av den 22 oktober 2010 avvisade Okresný súd Prešov (Distriktsdomstolen i Prešov) Milena Tomášovás talan med motiveringen att hon inte hade uttömt alla rättsmedel som stod till buds, att de aktuella utsökningsförfarandena ännu inte var rättskraftigt avslutade, och att den åberopade skadan därför ännu inte hade uppkommit, vilket innebar att talan hade väckts för tidigt.

13 Milena Tomášová överklagade denna dom.

14 Genom avgörande av den 31 januari 2012 upphävde Krajský súd v Prešov (Regionala domstolen i Prešov, Slovakien) domen i första instans och återförvisade målet till Okresný súd Prešov (Distriktsdomstolen i Prešov).

15 Mot denna bakgrund beslutade Okresný súd Prešov (Distriktsdomstolen i Prešov) att vilandeförklara målet och ställa följande frågor till domstolen:

”1) Utgör det en klar överträdelse av unionsrätten att, i ett utsökningsförfarande avseende en skiljedom driva in ett belopp som följer av ett oskäligt avtalsvillkor som strider mot EU-domstolens praxis?

2) Kan en medlemsstat ådra sig skadeståndsansvar till följd av överträdelse av [unions]rätten innan parten i förfarandet har uttömt alla rättsmedel som enligt medlemsstatens rättsordning står till buds i utsökningsförfarandet, och kan medlemsstaten, med hänsyn tagen till de aktuella faktiska omständigheterna, i så fall ådra sig skadeståndsansvar innan utsökningsförfarandet är avslutat och innan käranden har uttömt möjligheten att kräva återbetalning av belopp som betalats utan grund?

3) Om den föregående frågan besvaras jakande, ska då det aktuella organets handlande, såsom det har beskrivits av käranden – med hänsyn tagen till de faktiska omständigheterna, och i synnerhet till att käranden har varit fullständigt passiv och inte uttömt alla rättsmedel enligt medlemsstatens rättsordning – anses utgöra en tillräckligt uppenbar och klar överträdelse av [unions]rätten?

4) Förutsatt att en tillräckligt klar överträdelse av [unions]rätten föreligger i detta fall, motsvaras då det belopp som käranden har yrkat av den skada för vilken medlemsstaten är skadeståndsansvarig, och kan denna skada i så fall likställas med den indrivna fordran, det vill säga den otillbörliga vinsten?

5) Har en talan om återbetalning av belopp som betalats utan grund företräde framför en talan om skadestånd?”

Prövning av tolkningsfrågorna

Den första, den andra och den tredje frågan

16 Den hänskjutande domstolen har ställt den första, den andra och den tredje frågan, som ska prövas tillsammans, för att få klarhet i huruvida och under vilka förutsättningar en överträdelse av unionsrätten – vilken följer av att ett domstolsavgörande har meddelats inom ramen för ett utsökningsförfarande med anledning av en skiljedom, i vilken ett yrkande om att fordringar ska betalas har bifallits med tillämpning av ett avtalsvillkor som ska anses vara oskäligt – ska anses utgöra en sådan ”tillräckligt klar” överträdelse av en unionsbestämmelse att den berörda medlemsstaten ådrar sig utomobligatoriskt skadeståndsansvar.

17 Nämnda domstol har i detta sammanhang lyft fram frågan huruvida den omständigheten att nämnda utsökningsförfarande inte har avslutats, att den person som är föremål för förfarandet har varit fullständigt passiv och att vederbörande inte har uttömt alla rättsmedel som står till buds enligt den nationella rättsordningen, såsom att väcka talan om återbetalning av belopp som betalats utan grund, har någon betydelse i detta sammanhang.

18 Enligt domstolens fasta praxis utgör principen om statens ansvar för skada som har vållats enskilda genom sådana överträdelser av unionsrätten som kan tillskrivas staten, en del av systemet i de fördrag som unionen grundar sig på (se dom av den 19 november 1991, Francovich m.fl., C-6/90 och C-9/90, EU:C:1991:428, punkt 35, dom av den 5 mars 1996, Brasserie du pêcheur och Factortame, C-46/93 och C-48/93, EU:C:1996:79, punkt 31, och dom av den 14 mars 2013, Leth, C-420/11, EU:C:2013:166, punkt 40).

19 Den principen gäller i samtliga fall då en medlemsstat överträder unionsrätten, oavsett vilken myndighet som är orsak till överträdelsen (se, för ett liknande resonemang, dom av den 5 mars 1996, Brasserie du pêcheur och Factortame, C-46/93 och C-48/93, EU:C:1996:79, punkt 32, dom av den 30 september 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 31, dom av den 13 juni 2006, Traghetti del Mediterraneo, C-173/03, EU:C:2006:391, punkt 30, och dom av den 25 november 2010, Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, punkt 46).

20 Nämnda princip är under vissa förutsättningar även tillämplig när den aktuella överträdelsen följer av ett avgörande från en nationell domstol som dömer i sista instans. Domstolen har med hänsyn till den väsentliga funktion som den dömande makten fyller för att skydda de rättigheter som enskilda åtnjuter enligt unionsbestämmelserna och att en domstol som dömer i sista instans per definition utgör den sista instans vid vilken enskilda kan göra gällande de rättigheter som de åtnjuter enligt nämnda bestämmelser, nämligen funnit att den fulla verkan av dessa skulle äventyras och skyddet för dessa rättigheter försvagas om det var uteslutet att enskilda under vissa förutsättningar skulle kunna få skadestånd för skador som de vållats genom en överträdelse av unionsrätten som beror på ett avgörande av en nationell domstol som dömer i sista instans (se, för ett liknande resonemang, dom av den 30 september 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkterna 32–36 och 59, dom av den 13 juni 2006, Traghetti del Mediterraneo, C-173/03, EU:C:2006:391, punkt 31, och dom av den 9 september 2015, Ferreira da Silva e Brito m.fl., C-160/14, EU:C:2015:565, punkt 47).

21 Det ankommer på den hänskjutande domstolen att pröva om detta är fallet vad gäller de beslut av den 15 respektive den 16 december 2008 som är i fråga i det nationella målet.

22 Det ska härvidlag påpekas att när det gäller de förutsättningar som ska vara uppfyllda för att en stat ska ansvara för skada som har vållats enskilda genom sådana överträdelser av unionsrätten som kan tillskrivas staten, har domstolen vid upprepade tillfällen slagit fast att enskilda som lidit skada har rätt till skadestånd när tre förutsättningar är uppfyllda, nämligen att syftet med den unionsbestämmelse som har överträtts är att ge enskilda rättigheter, att överträdelsen av denna bestämmelse är tillräckligt klar och att det finns ett direkt orsakssamband mellan överträdelsen och den skada som de enskilda har lidit (se, bland annat, dom av den 5 mars 1996, Brasserie du pêcheur och Factortame, C-46/93 och C-48/93, EU:C:1996:79, punkt 51, dom av den 30 september 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 51, och dom av den 14 mars 2013, Leth, C-420/11, EU:C:2013:166, punkt 41).

23 Samma förutsättningar gäller för en medlemsstats ansvar för skada som vållats genom ett avgörande av en domstol som dömer i sista instans, när det avgörandet strider mot en bestämmelse i unionsrätten (se dom av den 30 september 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 52).

24 Vad i synnerhet gäller den andra förutsättningen som nämns i punkt 22 ovan har domstolen funnit att en stat kan ådra sig ett sådant ansvar endast i undantagsfall, då en nationell domstol som dömer i sista instans på ett uppenbart sätt har åsidosatt gällande rätt (se dom av den 30 september 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 53, och dom av den 13 juni 2006, Traghetti del Mediterraneo, C-173/03, EU:C:2006:391, punkterna 32 och 42).

25 För att fastställa huruvida det föreligger en tillräckligt klar överträdelse av unionsrätten, ska alla omständigheter som kännetecknar den situation som förelagts den nationella domstolens prövning beaktas. Det följer av domstolens praxis att bland de omständigheter som kan beaktas i detta hänseende ingår i synnerhet den överträdda bestämmelsens grad av klarhet och precision, omfattningen av det utrymme för skönsmässig bedömning som i den överträdda bestämmelsen lämnas åt nationella myndigheter, överträdelsens eller den vållade skadans avsiktliga eller oavsiktliga karaktär, den ursäktliga eller oursäktliga karaktären av en eventuell rättsvillfarelse, den omständigheten att en av en unionsinstitution intagen ståndpunkt har kunnat bidra till antagandet eller bibehållandet av nationella bestämmelser eller nationell praxis som strider mot unionsrätten och det förhållandet att den aktuella domstolen har underlåtit att uppfylla sin skyldighet att begära förhandsavgörande enligt artikel 267 tredje stycket FEUF (se, för ett liknande resonemang, dom av den 5 mars 1996, Brasserie du pêcheur och Factortame, C-46/93 och C-48/93, EU:C:1996:79, punkt 56, dom av den 30 september 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkterna 54 och 55, och dom av den 12 december 2006, Test Claimants in the FII Group Litigation, C-446/04, EU:C:2006:774, punkt 213).

26 En överträdelse av unionsrätten är i vilket fall som helst tillräckligt klar då den uppenbart står i strid med domstolens praxis på området (se dom av den 30 september 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 56, dom av den 12 december 2006, Test Claimants in the FII Group Litigation, C-446/04, EU:C:2006:774, punkt 214, och dom av den 25 november 2010, Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, punkt 52).

27 Även om det, vad gäller det mål som är i fråga vid den nationella domstolen, antas att Okresný súd Prešov (Distriktsdomstolen i Prešov) utgjorde sista instans när den meddelade besluten av den 15 respektive den 16 december 2008, krävs det således dessutom att den genom nämnda beslut har begått en tillräckligt klar överträdelse av unionsrätten genom att uppenbart åsidosätta bestämmelserna i direktiv 93/13 eller domstolens praxis avseende det direktivet.

28 Det ska i detta hänseende påpekas att det följer av domstolens praxis att det system för konsumentskydd som inrättats genom direktiv 93/13 medför ett erkännande av den möjlighet som en nationell domstol har att ex officio granska huruvida ett villkor är oskäligt (se, för ett liknande resonemang, dom av den 27 juni 2000, Océano Grupo Editorial och Salvat Editores, C-240/98–C-244/98, EU:C:2000:346, punkterna 26, 28 och 29, dom av den 21 november 2002, Cofidis, C-473/00, EU:C:2002:705, punkterna 32 och 33, och dom av den 26 oktober 2006, Mostaza Claro, C-168/05, EU:C:2006:675, punkterna 27 och 28).

29 Domstolen fann visserligen i punkt 38 i domen av den 26 oktober 2006, Mostaza Claro (C-168/05, EU:C:2006:675), att det allmänintresse som ligger till grund för skyddet för konsumenterna i direktiv 93/13 i princip är av sådan art och omfattning att det även kan vara motiverat att ålägga de nationella domstolarna en skyldighet att ex officio pröva huruvida ett avtalsvillkor är oskäligt och därigenom kompensera för obalansen mellan konsumenter och näringsidkare. Domstolen drog emellertid inte någon slutsats av detta i den domen, eftersom den hade att pröva frågan huruvida en konsument kunde åberopa att ett skiljeavtal var ogiltigt för första gången vid en nationell domstol som hade att pröva ett yrkande om upphävande av en skiljedom.

30 Det var först i domen av den 4 juni 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350, punkt 32) som domstolen tydligt fastställde att den roll som den nationella domstolen har enligt unionsrätten inte begränsas till att enbart avse en möjlighet att ta ställning till huruvida ett avtalsvillkor som omfattas av direktivets tillämpningsområde är oskäligt, utan även innefattar en skyldighet att ex officio pröva denna fråga så snart som den förfogar över erforderliga uppgifter om de rättsliga och faktiska omständigheterna.

31 Domstolen har således sedan den domen meddelades flera gånger erinrat om denna skyldighet som åligger den nationella domstolen (se, bland annat, dom av den 14 juni 2012, Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, punkterna 42 och 43, dom av den 21 februari 2013, Banif Plus Bank, C-472/11, EU:C:2013:88, punkt 22, och dom av den 1 oktober 2015, ERSTE Bank Hungary, C-32/14, EU:C:2015:637, punkt 41).

32 Domstolen har i synnerhet fastställt att när en nationell domstol som har att pröva en ansökan om verkställighet av en lagakraftvunnen skiljedom förfogar över erforderliga uppgifter om de rättsliga och faktiska omständigheterna är den skyldig att ex officio kontrollera huruvida de avtalsvillkor som ligger till grund för den fordran som avses i denna skiljedom med beaktande av bestämmelserna i direktiv 93/13 är oskäliga, om den enligt inhemska processregler är skyldig att i ett liknande mål om verkställighet ex officio bedöma dessa avtalsvillkors förenlighet med nationella regler som utgör tvingande rätt (se, för ett liknande resonemang, dom av den 6 oktober 2009, Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615, punkt 53, beslut av den 16 november 2010, Pohotovosť, C-76/10, EU:C:2010:685, punkterna 51, 53 och 54, och dom av den 27 februari 2014, Pohotovosť, C-470/12, EU:C:2014:101, punkt 42).

33 En nationell domstol som före domen av den 4 juni 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350), har underlåtit att ex officio pröva huruvida ett avtalsvillkor som omfattas av tillämpningsområdet för direktiv 93/13 är oskäligt – trots att den förfogade över erforderliga uppgifter om de rättsliga och faktiska omständigheterna – ska således inte anses uppenbart ha åsidosatt domstolens praxis på området och ska följaktligen inte anses ha gjort sig skyldig till en tillräckligt klar överträdelse av unionsrätten.

34 Det ska i förevarande fall konstateras att beslutet av den 15 respektive 16 december 2008 som är i fråga i det nationella målet meddelades innan den domen.

35 Det förefaller således inte nödvändigt att pröva huruvida den omständigheten att det utsökningsförfarande som är i fråga i det nationella målet inte har avslutats, att den person som är föremål för förfarandet har varit fullständigt passiv eller vidare att vederbörande inte har uttömt alla rättsmedel som står till buds enligt den nationella rättsordningen, såsom att väcka talan om återbetalning av belopp som betalats utan grund, har någon betydelse för huruvida den berörda medlemsstaten kan vara skadeståndsansvarig för skada som har vållats enskilda genom överträdelser av unionsrätten på grund av domstolsavgöranden, såsom avgörandena av den 15 och 16 december 2008 som är i fråga i det nationella målet.

36 Mot denna bakgrund ska den första, den andra och den tredje frågan besvaras på följande följande sätt:

— En medlemsstat kan endast ådra sig skadeståndsansvar för skada som har vållats enskilda genom en överträdelse av unionsrätten på grund av ett avgörande från en nationell domstol om nämnda avgörande har meddelats av en domstol, i den medlemsstaten, som dömer i sista instans, vilket det i det nationella målet ankommer på den hänskjutande domstolen att pröva. Om detta är fallet kan ett avgörande som meddelats av den nationella domstol som dömer i sista instans endast anses utgöra en sådan tillräckligt klar överträdelse av unionsrätten som medför att nämnda medlemsstat ådrar sig skadeståndsansvar, om den domstolen genom avgörandet uppenbart har överträtt tillämpliga bestämmelser eller om överträdelsen har skett trots att det finns en fast praxis från EU-domstolen på området.

— En nationell domstol som före domen av den 4 juni 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350), har underlåtit att – inom ramen för ett utsökningsförfarande med anledning av en skiljedom, i vilken ett yrkande om att fordringar ska betalas har bifallits med tillämpning av ett avtalsvillkor som ska anses vara oskäligt i den mening som avses i direktiv 93/13 – ex officio pröva huruvida detta avtalsvillkor är oskäligt, trots att den förfogade över erforderliga uppgifter om de rättsliga och faktiska omständigheterna, ska inte anses uppenbart ha åsidosatt domstolens praxis på området och följaktligen gjort sig skyldig till en tillräckligt klar överträdelse av unionsrätten.

Den fjärde och den femte frågan

37 Den hänskjutande domstolen har ställt den fjärde och den femte frågan för att få klarhet i huruvida beloppet för den skada som eventuellt har vållats av den överträdelse av unionsrätten som är i fråga i det nationella målet motsvarar det av Milena Tomášová yrkade skadeståndet och om det kan likställas med det fordringsbelopp som de facto har drivits in, det vill säga den otillbörliga vinst som den som vunnit framgång med sin talan genom skiljedomen har erhållit, samt om en talan om återbetalning av belopp som betalats utan grund har företräde framför en skadeståndstalan avseende nämnda skada.

38 Det ska i detta hänseende erinras om att det – då förutsättningarna för statens skadeståndsansvar är uppfyllda, vilket det ankommer på de nationella domstolarna att fastställa – är enligt nationell skadeståndsrätt som staten ska ersätta följderna av den vållade skadan, varvid de villkor som fastställs i nationell lagstiftning i fråga om skadeståndsansvar inte får vara mindre förmånliga än de som avser liknande ersättningsanspråk som grundas på nationell rätt (likvärdighetsprincipen) eller utformas på

ett sådant sätt att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att få skadestånd (effektivitetsprincipen) (se dom av den 19 november 1991, Francovich m.fl., C-6/90 och C-9/90, EU:C:1991:428, punkt 42, dom av den 30 september 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 58, dom av den 24 mars 2009, Danske Slagterier, C-445/06, EU:C:2009:178, punkt 31, dom av den 25 november 2010, Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, punkt 62, och dom av den 9 september 2015, Ferreira da Silva e Brito m.fl.., C-160/14, EU:C:2015:565, punkt 50).

39 Härav följer att bestämmelserna om bedömning av en skada som vållats av en överträdelse av unionsrätten ska fastställas i enlighet med varje medlemsstats nationella rättsordning, varvid dock likvärdighetsprincipen och effektivitetsprincipen ska iakttas i den nationella lagstiftning i vilken dessa bestämmelser fastställs.

40 Detta gäller även i fråga om förhållandet mellan en skadeståndstalan avseende en sådan skada och de andra rättsmedel som eventuellt föreskrivs i den berörda medlemsstatens rättsordning, såsom att väcka talan om återbetalning av belopp som betalats utan grund.

41 Mot denna bakgrund ska den fjärde och den femte frågan besvaras enligt följande. Bestämmelserna avseende skadestånd för en skada som vållats av en överträdelse av unionsrätten – såsom de som avser bedömningen av en sådan skada eller de om förhållandet mellan en talan om ett sådant skadestånd och de andra rättsmedel som eventuellt står till buds – ska fastställas i enlighet med varje medlemsstats nationella rättsordning, varvid dock likvärdighetsprincipen och effektivitetsprincipen ska iakttas.

Rättegångskostnader

42 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i det nationella målet utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den hänskjutande domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (första avdelningen) följande:

1) En medlemsstat kan endast ådra sig skadeståndsansvar för skada som har vållats enskilda genom en överträdelse av unionsrätten på grund av ett avgörande från en nationell domstol om nämnda avgörande har meddelats av en domstol, i den medlemsstaten, som dömer i sista instans, vilket det i det nationella målet ankommer på den hänskjutande domstolen att pröva. Om detta är fallet kan ett avgörande som meddelats av den nationella domstol som dömer i sista instans endast anses utgöra en sådan tillräckligt klar överträdelse av unionsrätten som medför att nämnda medlemsstat ådrar sig skadeståndsansvar, om den domstolen genom avgörandet uppenbart har överträtt tillämpliga bestämmelser eller om överträdelsen har skett trots att det finns en fast praxis från EU-domstolen på området.

En nationell domstol som före domen av den 4 juni 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350), har underlåtit att – inom ramen för ett utsökningsförfarande med anledning av en skiljedom, i vilken ett yrkande om att fordringar ska betalas har bifallits med tillämpning av ett avtalsvillkor som ska anses vara oskäligt i den mening som avses i direktiv 93/13 – ex officio pröva huruvida detta avtalsvillkor är oskäligt, trots att den förfogade över erforderliga uppgifter om de rättsliga och faktiska omständigheterna, ska inte anses uppenbart ha åsidosatt domstolens praxis på området och följaktligen gjort sig skyldig till en tillräckligt klar överträdelse av unionsrätten.

2) Bestämmelserna avseende skadestånd för en skada som vållats av en överträdelse av unionsrätten – såsom de som avser bedömningen av en sådan skada eller de om förhållandet mellan en talan om ett sådant skadestånd och de andra rättsmedel som eventuellt står till buds – ska fastställas i enlighet med varje medlemsstats nationella rättsordning, varvid dock likvärdighetsprincipen och effektivitetsprincipen ska iakttas.

Underskrifter